

II. MAHMUT DÖNEMİNDE ASKERİ PERSONELE UYGULANAN AĞIR CEZALAR (1823-1826)*

Özlem POYRAZ

(Dr. Öğr. Üyesi)

<https://orcid.org/0000-0003-2721-2401>

osahin@ahievran.edu.tr

ozlemsahin38@gmail.com

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü/Kırşehir-Türkiye

Merve ÖNER

(Doktora Öğrencisi)

<https://orcid.org/0000-0002-9900-7442>

gizemmonerr@gmail.com

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim
Dalı/Kırşehir-Türkiye

Geliş Tarihi: 23.02.2021

Kabul Tarihi: 13.08.2021

Özgün Makale

DOI: 10.46953/askeritarih.885413

Öz: II. Mahmut döneminin Osmanlı Devleti için her alanda buhranlı bir süreç olduğu bilinmektedir. Modernleşme adına köklü adımlar bu dönemde atılmaya başlanmış ve askerlik sisteminin yenilenmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu araştırmanın amacı, ağır ceza uygulamalarının askerî personele nasıl, neden ve ne süre ile uygulandığı sorularına yanıtlar bulmaya çalışmaktır. Ayrıca askerî cezalarla sivilere uygulanan cezaların fark ve benzerlikleri irdelenmiştir. Modernleşmeye engel teşkil eden Yeniçeri Ocağının kaldırılma sürecinde (1823-1826 yılları arası) 37 Numaralı Kalebent Defteri'ne konu olan askerî personele uygulanan ağır ceza hükümleri tasniflenmiştir. Askerî personelin işlediği suç türleri, aldıkları ağır ceza çeşitleri, cezalandırılma mahalleri ve cezaların sona erdirilme süreçlerine dair meseleler de aydınlatılmaya çalışılmıştır. Askerî personele uygulanan ağır cezalar sürgün ve kalebent olmak üzere iki kategoride şekillenmiştir. 17 ayrı suç türü sürgün cezasına, 8 ayrı suç türü de kalebentlik cezalarına sebep olmuştur. Askerî personelin cezalandırılma süreçlerinde bağlı oldukları ocak yetkilisi etkin rol üstlenmiştir. Bazı durumlarda cezalandırılmış olan askerî personelin ceza süresi bitiminde göreve dönmesine müsaade edildiği bulgularına da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Mahmut, Kapıkulu, Yeniçeri, Sürgün, Kalebent.

HEAVY PENALTIES IMPOSED ON THE MILITARY PERSONNEL DURING THE PERIOD OF MAHMUT II (1823-1826)

Abstract: It is known that the period of Mahmut II was a depressive process for the Ottoman State in every field. Fundamental steps began to be taken in the name of modernization and the renewal of the military system was also realized in this period. The purpose of this study is to try to find answers to questions of how, why and for what duration severe punishment practices were applied to the military personnel. In addition, the differences and similarities between military penalties and those imposed on civilians are examined. This study classifies the severe penalty provisions applied to the military personnel in the abolition process of the Janissary Corps (between 1823-1826), which are the subject of the *Kalebent* Book Numbered 37. It further tries to clarify the types of crimes committed by military personnel, the types of heavy penalties they received, the places of punishment and the processes of ending the sentences. The severe punishments imposed on military personnel have been divided into two categories as exile and *kalebent* [prisoner in fortress]. 17 different types of crimes led to the punishment of exile, and 8 different types of crimes were punished with the penalty of imprisonment in a fortress. During the punishment process of military personnel, the authorized officer to which they were affiliated played an active role. In some cases, it was found that the punished military personnel were allowed to return to duty at the end of the term.

Keywords: Mahmut II, Kapıkulu, Janissary, exile, *kalebent* [prisoner in a fortress].

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne 2020 yılında Merve Öner tarafından sunulan "II. Mahmut Döneminde Kaleme Alınan 37 Numaralı (1823-1824) Kal'abend Defterinin Dönemsel Özellikleri" isimli Yüksek Lisans tez çalışmasının verileri temel alınarak hazırlanmıştır.

Giriş

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın başlarında Güneydoğu Avrupa ve Orta Doğu coğrafyasında önemli bir askerî güç olmuştur.¹ Bu gücün daimî ordusunu ise uzunca bir süre kapıkulları oluşturmuştur. Kapıkulları piyade ve süvariler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hazineden maaş alan piyade sınıfları içinde ise en önemli teşkilat Yeniçeri Ocağıdır. Bu ocak, kuruluşundan itibaren padişahın hassa kuvvetleri olup seferlerde onun emir ve kumandası altında bulunmakla yükümlü tutulmuş ve en önemlisi de padişahın merkezî otoritesini temsil etme vazifesini üstlenmiştir.²

Osmanlı hukuk sistemi içerisinde askerî personele uygulanan cezalar hakkında yapılan çalışmaların detaylandırılması ve aydınlatılması noktasında ağır cezaların hukuki tahlili önemli bir yere sahiptir. Bu noktada ise kısaca Osmanlı Devleti'nde uygulanan ağır cezaların yerinden bahsedilecektir. Osmanlı hukukunda ağır cezalar, İslam hukukunun izin verdiği ölçüde ta'zir ceza grubunda değerlendirilmiş, sınırları ise örfî hukuk ile şekillendirilmiştir. Takdir hakkı padişaha bırakılmış olan bu ceza grubunda teşhir, dayak atma, para cezası, kürek cezası, kalebentlik, sürgün gibi cezalar yer almıştır.³ Askerî sistemin başarısı ve gücü geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletin gücü ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Devletin askerî sistemine dair pek çok çalışma yapılmıştır.⁴ II. Mahmut döneminde modernleşmenin önünde büyük bir engel olarak duran Yeniçeri Ocağının lağvedilme sürecinde ise askerî personelin cezalandırılmasına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Söz konusu araştırma bu noktada, Yeniçeri Ocağının lağvedilme sürecinde askerî personelin cezalandırılmasına yönelik bir inceleme olması bakımından ilk olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin II. Mahmut döneminde her alanda buhranlı bir süreçten geçtiği bilinmektedir. Söz konusu çalışma 1823 ve 1826 yılları arasını konu alan ağır ceza hükümlerinin yer aldığı 37 Numaralı Kalebent Defteri'nin askerî hükümleri ekseninde hazırlanmıştır. Dönemin askerî yapısının aydınlatılabilmesi için kapıkulları içerisindeki en önemli askerî sınıf olan Yeniçeri Ocağının tarihine de kısaca yer verilecektir. Kuruluş safhasında büyüme ivmesi gösteren devletin ilk askerî yapılanması olan yaya

¹ Gabor Agoston; Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç, çev. M. Fatih Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 213.

² Kemal Daşcıoğlu; "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 34, 2005, s. 307.

³ Özlem Poyraz; "Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), 43, 2020, s. 501.

⁴ Abdülkadir Özcan; "Osmanlı'da Askerî Teşkilat", IV, Osmanlı Ansiklopedisi (tematik), İstanbul, 1993, s. 2-145. Feridun M. Emecen; Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010. İ.H. Uzunçarşılı; Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları (Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı), TTK Yayınları Ankara, 1988 alana katkı sunan eserlerden bazılarıdır.

ve müsellemler, devletin kurumsallaşmasıyla sayı ve nitelik bakımından yetersiz kalmıştır. Seferlerin bitiminde memleketlerine dönen bu askerî yapı, düzenli ordu oluşturulması ihtiyacını gözler önüne sermiştir.⁵ Bu gereksinime binaen daimî ve muvazzaf bir gücün oluşturulması amacıyla I. Murat döneminde ilk adımlar atılmış⁶ ve Yeniçeri Ocağı böylelikle teşkil edilmiştir. Ocak, kuruluşundan itibaren sadece askerlikle ilgili hükümleri icra etmekle kalmayıp iç ve dış güvenlikle ilgili önemli görevler de üstlenmiştir. Devletin başkenti konumunda olan İstanbul'daki görev ve vazifeleri; yangın hâlinde itfaiye görevini üstlenmek, yerel asayişî sağlamak, karakollar ile kale kapılarının açılıp kapatılmasını sağlamaktır. İstanbul haricinde ise kale muhafızlığı, bulunduğu şehir ve kasabaların güvenliğini temin etmek şeklinde olmuştur.⁷ Bütün bu görevlerde göstermiş olduğu üstün başarı sayesinde Yeniçeri Ocağı diğer askerî ocaklardan üstün tutulmuş, saygın bir kurum olarak addedilmeye başlanmıştır. Uzunca bir dönem sergilenen bu üstün başarılar, Osmanlı Devleti'nin büyük bir imparatorluk hâline gelmesinin başlıca amillerinden olmuştur.⁸ Ocağın bu üstün başarısı III. Murat dönemine geldiğinde ise bir kırılma yaşamıştır (1574-1595). XVI. yüzyılın ikinci yarısında görülen bu kırılma, nüfus artışı ve para ekonomisine bağlı olarak yaşanan iktisadi ve sosyal dönüşüm nedeniyle ciddi sayıda başıboş piyadenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte devlet, ateşli silah kullanımında Habsburgların sahip olduğu askerî üstünlüğü dengelemek amacıyla da Yeniçerilerin sayısını artırmış ve silah taşıyan reaya arasından levent, sekban, sarıca ve tüfenkbaz olarak adlandırılan piyadeleri askere almaya başlamıştır. Ancak bu metotlardan hiçbiri beklenen neticeyi sağlamamıştır.⁹ Devletin klasik kurumlarından olup orduya temel teşkil eden mülkiyet ve vergi sistemi de yozlaşmaya başladığından ilmiye, seyfiye ve kalemiye sınıflarından oluşan askerî zümre ile reaya arasındaki toplumsal düzende görülmeye başlanan çatlaklar, iltimas olarak adlandırılan adam kayırmacılık ve çürüme ayyuka çıkmıştır.¹⁰ İltimas yoluyla kanunlara aykırı şekillerde ocağa adam alınması, vezir ile ağaların makam ve mevki hırsı ya da can kaygısı, devlet adamlarının kendi çıkarlarına uygun olarak ocağı isyana teşvik etmeleri,¹¹ yeniçerilerin sahip

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Kapıkulu Ocakları I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 145.

⁶ Tayfun Toroser; Kavanin-i Yeniçeriyân, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57.

⁷ Hamiyet Sezer; "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışının Taşraya Yansıması 1826-1827" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XIX/30, 1997, s. 216.

⁸ Yaşar Baş; "Merkez ve Taşrada Yerleşik Yeniçeri-Halk Çekişmesi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, XIII/49, 2014, s. 327.

⁹ Agoston, age., s. 218.

¹⁰ Gabor Agoston, Osmanlı'da Savaş ve Serhad, çev. ve haz. Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 94- 95.

¹¹ Uzunçarşılı; age., s. 476.

olduğu ulufe tezkiresinin (esame kâğıdı¹²) hisse senedi gibi ticari bir nesne hâline dönüşmesi gibi iç sebepler¹³ de ocağın güç kaybetmesinin başlıca amillerindendir.

II. Mahmut köklü değişiklikler yapabilmek için popüler siyasetin yönlendirilmesi gerektiğini III. Selim'den daha iyi şekilde kavrayarak hareket etmiştir.¹⁴ Yeniçeri Ocağı 1826 yılında II. Mahmut tarafından ortadan kaldırılincaya değin siyaset de dâhil olmak üzere pek çok olayda etkin rol almış, toplumsal anlamda kargaşaya neden olmuştur. Söz konusu kargaşa sebepleri taşrada kanunsuz vergi toplamak, tüccarı haraca bağlamak, eşkiyalık, dolandırıcılık, kadın ve kıza sataşmak, reayaya baskı gibi olumsuz olaylardır. Bütün bu kanun tanımaz hareketler sonucunda ocak, kamu ve toplum düzenini bozan, askerlikten uzaklaşan, başıbozuk ve tehlikeli bir unsur¹⁵ hâline dönüşmüştür. Zaten Osmanlı kumandanlarının da disiplin sağlamayı gereksiz görmesi¹⁶ ocağı kontrolsüz bir askerî güç hâline dönüştürmüştür. 1826 yılı başına gelindiğinde ise nihai hesaplaşmanın altyapı çalışmalarını başlatan II. Mahmut, Liège'den 50 bin silah sipariş ederek savunmalarını sağlamlaştırmış, destekçisi olacak sadık subay ve bürokrat kadrosunu temin etmiş, kilit noktalara en güvenilir adamlarını getirmiş ve böylelikle yeniçerilerin İstanbul'daki potansiyel sadık destekçilerinden bağını koparmıştır.¹⁷ Bürokratik ittifak sağlandıktan sonra ise dinî bürokrasinin verdiği destek kâğıda dökülmüş ve şeyhülislam, ocağın kapatılmasına yönelik fetvasını kaleme almıştır. Bu noktada ise ocağın kaldırılması sürecinde ocağa kesilen faturanın dolaylı olarak Rum isyancılara havale edilmesi lağvedilme sürecini kolaylaştırmıştır.¹⁸ Lağvedilme sürecinde başkent, iç savaş görüntüsü veren silahlı çatışmalara sahne olmuş ve süreçte ocak mensuplarının bir kısmı öldürülmüş ya da tutuklanmış, diğer bir kısmı ise önlerine getirildikleri serasker ile sadrazamın siyaseten verdiği hükümlerle idam, sürgün, hapis ve ağır işlerde çalıştırılma

¹² Yeniçerilerin ulufe defteri anlamında kullanılan bir tabirdir. Bu kâğıt uzunlama ikişer sayfalık birtakım tabakalardan oluşmaktadır. Bir sayfada 110 esamiye yer verilmiştir. Sekbanların defterlerinde ise sayfaların aldığı kadar ismin yazılması esas olmuştur. Bk. Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C I, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 546.

¹³ Roderic H. Davison; Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876, Agora Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 17.

¹⁴ Virginia H. Aksan; Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 274.

¹⁵ Sibel Kavaklı Kundakçı; "Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra Devam Eden Yeniçerilik Gayretkeşliği Üzerine Bazı Düşünceler", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VIII/1, 2017, s. 26.

¹⁶ Aksan; age., s. 278- 279.

¹⁷ age; s. 332.

¹⁸ Gültekin Yıldız; *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2008, s. 6-8.

gibi cezalara çarptırılmıştır.¹⁹ Biz de bu çalışmada Yeniçeri Ocağı kaldırılmadan hemen önceki dönem olan 1823-1826 yılları arasında kural tanımayan askerî personele yönelik devletin almış olduğu hukuki önlemlerine yer vereceğiz. Ocak içerisinde sorun çıkararak, kamu ve toplum düzenini bozucu hâl ve hareketlerde bulunan askerî personelin bireysel ya da toplu şekilde cezalandırılması meselesini aydınlatmaya çalışacağız.

Yeniçerilerin uzun zamandan beri devam eden itaatsizliklerine dair bilgiler defter ve belgelere yansımıştır. Bu noktada 37 Numaralı Kalebent Defteri'ne konu olan ağır ceza hükümleri arasından sadece askerî personele yönelik suçların tasnif ve tahlillerinin yapılması sureti ile bu çalışma hazırlanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda askerlerin suç ve suçlu profilleri, suç eğilimleri, aldıkları cezalar, ceza mahalleri ve ceza sürelerine dair bilgiler sunulacaktır. Suça konu olan askerî sınıflar da tasniflenmiştir. Araştırmanın sınırları defterin başlangıç ve bitiş tarihleri olan 1823 ve 1826 yılları aralığı olarak belirlenmiştir.

1. Suç Türleri

Araştırmanın ilk temel ayağını kapıkullarına mensup askerî personelin hangi suçlar yüzünden cezalandırıldığı meselesi oluşturmuştur. Öncelikle kapıkullarına mensup askerî personele yönelik bilgi sunulacaktır. Kapıkullarına bağlı askerî sınıflar piyadeler ve süvariler olmak üzere iki çeşittir. Piyadeleri acemi oğlanlar, Yeniçeri Ocağı, cebeciler, topçular, top arabacılar, humbaracılar ve lağımıcılar oluştururken süvari takımını ise silahtarlar, sipahiler, sağ ve sol ulufeciler ile sağ ve sol garipler oluşturmuştur. Bütün bu sınıflar doğrudan padişaha bağlı olup maaş almakla birlikte devletin daimî ordusunu da oluşturmuştur. Yeniçeri Ocağı ise bu sınıflar içerisinde karşısında dengeleyici başka bir unsur bulunmadığından padişah ve çevresine karşı konumunu her geçen gün güçlendirmiş ve iktidarda görülen aksaklıklarda payitahtı zorlayıcı isyanlarda başrolü almıştır.

XVI. yüzyıla dek türdeş yapı sergileyen ve İstanbul'da başlı başına etkin rol alan Yeniçeri teşkilatına, bu tarihten sonra haksız ve usulsüzce bazı kimselerin figüran olarak dâhil edilmeye başlanması²⁰ ile ocağın kurumsal yapısındaki işleyişe yönelik aksaklıklar baş göstermeye başlamıştır. Bu durum ocağın sivilleşmesinin de altyapısını hazırlamıştır. Söz konusu dönemden itibaren bürokratlar ile ulema yeniçeriler içerisindeki destekçileri aracılığıyla yönetime dair hoşnutsuzluklarında ilk kıvılcımı ateşleyerek yönetimi kendi istekleri dâhilinde şekillendirmeye çalışmış ve bu durum

¹⁹ Yıldız; age., s. 16.

²⁰ Mustafa Demir; *16.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular: İstanbul Örneği* (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s. 140.

Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), Yıl 2021, Sayı 33:37-62

1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına dek defalarca tekrarlanmıştır.²¹ II. Mahmut dönemine geldiğinde ise modernleşmenin önünde engel olarak duran bu ocak lağvedilmiştir. İncelenen defterin verilerden yola çıkarak dönemin askerî personelinin suç ve suçlu profili ortaya çıkarılmıştır. Defterde suç unsuruna karışan 80 personele dair veriye ulaşılmıştır. 17 ayrı suç türü tespit edilmiştir. Bunlar; Ocağı Amirenin kanun ve kaidelerine aykırı davranmak, görevde tembellik ve gevşeklik gözetilmesi, vazifesini yerine getirmemek/ihmalkârlık/rehavet göstermek, Ocağı Amirenin adabına uymayan davranışlar, ortalarına gitmeyip ayak sürümeleri, vazifesinden hariç işlere karışmak, yalancı şahitlik, hilaf-ı rıza hareket, ocağa dil uzatmak, uygunsuz hareket, görevini kötüye kullanmak, tekâlif vergisi ödememek, edepsiz tayfasını tahrik, halka zulmetmek, memuriyetten azlını hak etmesi, edebe aykırı hareket, fitne ve fesat çıkarmak ve kadın vurmak (Tablo-1) olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: Askerî personelin suç türleri, ceza çeşitleri, ceza süreleri ile suçlu dağılımları:

Sıra	Suç Türü	Sürgün Cezaları		Sürgün Ceza Süresi	Kalebent Cezaları		Kalebent Ceza Süresi	Mahkûm Sayısı
		Sayfa ve Hükûm Numarası	Mahkûm Sayısı		Sayfa ve Hükûm Numarası	Mahkûm Sayısı		
1	Ocağı Amirenin Kanun ve Kaidelerine Aykırı Davranmak	13-4	1	20 gün	60-3	4	5 ay	13
		14-1	1	20 gün	74-2	5	4-6 ay	
		78-1	1	2 ay				
		98-4	1	2 ay				
2	Vazifesini Yerine Getirmemek, İhmalkârlık, Rehavet Göstermek	14-3	1	3 ay	8-1	1	2 ay	15
		135-1	1	7 ay	8-2	1	1 ay	
		16-2	1	6 ay	41-4	1	1 ay	
		50-1	1	-	95-3	1	3 ay	
		58-2	1	6 ay	159-1	1	21 ay	
		34-2	1	4 ay	159-2	1	21 ay	
31-5	1	15 ay	183-4	2	13 ay			
3	Ocağı Amirenin Adabına Uymayan Davranışlar	22-2	1	-				1
4	Ortalarına Gitmeyip Ayak Sürümeleri	37-3	5	-				5
5	Vazifesinden Hariç İşlere Karışması	43-4	1	4 ay				4
		46-2	1	1 ay				
		72-1	1	4 ay				
		255-4	1	2 ay				
6	Yalancı Şahitlik	54-2	1	3 ay				1

²¹ Demir; *age.*, s. 142.

7	Hilâf-ı Rıza Hareket	65-3	1	8 ay	6-2	1	11 ay	15
		68-3	4	16 ay	19-1	1	4 ay	
		136-4	1	3 ay	156-2	2	10 ay	
		165-4	1	10 ay				
		177-3	1	10 ay				
		241-1	1	10 ay				
		242-1	1	-				
		272-1	1	-				
8	Ocağa Dil Uzatmak	75-2	1	4 ay				1
9	Uygunsuz Hareketler	96-1	1	-				1
10	Halka Zulüm, Tahrik	55-2	1	-	229-1	2	11 ay	8
		111-3	1	-				
		161-6	1	5 ay				
		199-2	1	Müebbet				
		265-1	1	12 ay				
		277-1	1	-				
11	Görevini Kötüye Kullanmak	7-4	1	2 ay	137-4	1	17 ay	5
					112-1	3		
12	Tekâlif Vergisini Ödememek	53-3	1	-				1
13	Edepsiz Tayfasını Tahrik	200-5	3	-				3
14	Memuriyetinden Azlını Hak Etmesi	249-4	1	7 ay				1
15	Edebe Aykırı Hareket				41-1	1	1 ay	1
16	Kadın Vurmak				190-5	4	5 ay	4
17	Fitne ve Fesat Çıkarmak				106-3	1	4 ay	1
Toplam								80

Askerî personelin işlediği suç türlerine verilen cezalar sürgün ve kalebent olarak iki şekilde infaz edilmiştir. Sürgün cezası, suç eylemi ifa eden bireylerin yaşadıkları bölgeden uzaklaştırılıp başka bir bölgeye gönderilmesi ve burada kendi isteği dışında ikamete tabi tutulması;²² kalebent cezası ise suç eylemine karışan bireylerin yaşadıkları bölgeden uzaklaştırılarak belirlenen kale sınırları içerisinde muhafaza edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere askerî personele uygulanan ağır cezaların büyük bir kısmını muvakkat (sürelili) cezalar oluşturmuştur. Yalnızca 1 askerî personel halka zulüm ve tahrik suçundan müebbet (süresiz) olarak sürgün cezası almıştır. Sürelili sürgün cezaları 20 gün ile 16 ay arasında değişmiştir. Askerlere uygulanan kalebent cezalarının tamamı ise muvakkat (sürelili) cezalardır. Kalebent cezaları ise 1 ay ile 21 ay

²² Talip Türcan; "Sürgün", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınevi, Cilt XXXVIII, 2010, s. 167.

arasında değişmiştir. Sürgün cezasına sebep olan 14 ayrı suç türü ve kalebent cezasına sebep olan ise 8 ayrı suç türü tespit edilmiştir. Sadece sürgün cezasına sebep olan 9, sadece kalebent cezasına sebep olan ise 3 ayrı suç türüne de rastlanmıştır (Tablo 1).

İşlenen suçlar bireylere yönelik suçlar ve kamuya yönelik suçlar olarak tasniflenmiştir. Askerî personelin işlediği suçların büyük kısmını kamuya yönelik suç türleri oluşturmuştur. Az sayıda da bireylere yönelik suç türü ile karşılaşmıştır. Bunlar; yalancı şahitlik ve kadın vurmak olarak addedilen suç türleridir. 47 personel 38 belgede sürgün cezası alırken 27 personel ise 18 belgede kalebent cezası almıştır. Her iki ceza çeşidine en fazla konu olan suç türü; vazifesini yerine getirmemek, ihmalkârlık, rehavet göstermek olarak belirlenmiştir.

Askerî personelin cezalandırılmasında, daha önceki dönemlerdeki sürgün uygulamasına uygun olarak, öncelikle memuriyet görevlerine son verilmiştir. 1823 yılında Top arabacıbaşı olan Ali'nin Arabacılar Kışlası'nda meydana gelen yangında vakit varken memurlara haber vermeyerek mühimmatın yanmasına sebep olduğu için görevinden azledilerek Kütahya'ya sürgüne gönderilmesi²³ ve yine aynı yıl Tersane-i Amire yakınlarında vuku bulan yangın söndükten sonra bostancı tulumbalarının ihtiyaten 1-2 gece orada kalması istenmiş ise de Bostani Tulumbaları Odabaşı olan Mahmut'un neferleri tahrik ederek tulumbaların başından dağılmasına sebep olması üzerine Seddülbahir Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmesi²⁴ buna örnektir. Ali'nin cezası 6 ay, Mahmut'un cezası ise 1 ay kadar sürmüştür.

Askerî personelin vazifelerini yerine getirmemesi ya da vazifesinden hariç işlere karışması hem sürgün hem de kalebent cezalarına sebep olmuştur. 1823 yılında Yund Adası muhafızı Kapucubaşı Mehmet'in Ada'ya hücum eden eşkıyaya karşı durmaktan imtina etmesi, Ada'nın muhafazasının sağlanması kendisine tembih edilmiş ise de gitmemesi üzerine isyancıların adayı istila etmesi meselesinde kusurlu bulunarak Tokat'a sürgüne gönderilmesi²⁵ bunun örneğidir. Mehmet'in cezası 15 ay kadar sürmüştür.

Suçta karışan askerî personel hangi ocağa mensup ise öncelikle ocakbaşı tarafından uyarılmış, suçunda ısrar ettiği takdirde ocakbaşının isteği üzerine cezalandırılmıştır. 1825 yılında Hassa bostancı neferlerinden Osman ve Abbas'ın kendi hâllerinde olmayarak vazifelerinden hariç işlere karışmaları ve zaman zaman fesatlık çıkarmaları, bostancıbaşı tarafından defalarca uyarılmış olsalar dahi suçlarında ısrarcı olmaları üzerine

²³ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 16/2.

²⁴ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 41/4.

²⁵ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 58-2.

Seddülbahir Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmeleri²⁶ meselesinde 13 aylık bir ceza süresinden sonra Bahr-i Sefid Boğaz muhafızı Mustafa Paşa'nın Osman ve Abbas'ın ıslah-ı nefis edip merhamete muhtaç olduklarını bildirerek aflarını talep etmesi buna örnektir. Merkez ise öncelikle Bostancıbaşı İbrahim'in onayını almış, ardından İstanbul'a gelmemek üzere ıtlak edilmelerine (serbest bırakılmalarına) onay vermiştir.²⁷ Söz konusu veriden de anlaşılacağı üzere askerî personelin cezalandırılma süreçlerinde izlenen prosedür affedilme süreçlerinde de geçerli olmuştur.

Ocağın kanun ve kaidelerine aykırı davranmak askerî personelin ağır ceza sebeplerinden olmuştur. 1823 yılında Dergâh-ı Muallam Yeniçeri Ocağında muhızr²⁸ olan 27. Ahmet'in Ocağı Amirenin kanun ve kaidelerine aykırı davranmaya cüret etmesi üzerine görevinden azledilerek Bursa'ya sürgüne gönderilmesi²⁹ ve yine aynı yıl Ocağı Amirede kulkethüdası olan 6. Hüseyin'in aynı sebepten görevinden azledilerek Tekfur Dağı'na sürgüne gönderilmesi³⁰ bunun örneklerindedir. 20 günlük cezalandırılma süresinden sonra Ahmet, Hassam silahşörlüğünde³¹ Hüseyin ise Dergâh-ı Muallam Kapucubaşılığında³² istihdam edilmek üzere salverilmişlerdir. Devlet aleyhine faaliyet gösteren personel ise ocaktan tamamen el çektilmiştir. 1824 yılında cephane kurşuncubaşı Markati'nin memur olduğu işte ihanetinin tespit edilmesi üzerine Antalya Kalesi'ne kalebent olarak gönderilip³³ eş ve çocuklarının perişan olması gerekçesiyle 17 ay sonra affedilmesi meselesinde cephane veya diğer ocak hizmetlerinde istihdamına

²⁶ Seyfettin Öyünç; *37 Numaralı Kal'abend Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2020, s. 195.

²⁷ Öyünç; *age.*, s. 447.

²⁸ Yeniçeri Ocağının ağa bölümlerinden olup belli bir odası olmayan bölük komutanıdır. Vazifesi pazarda ve seferde bölüğüyle, veziriazam kapısında ve onun maiyetinde olarak Divan-ı Hümayun ve veziriazam divanında ocağa ait işleri takip edip yürütmektir. Sadrazamı korumakla da mükellef tutulmuştur. Divandan Yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümler kendisine verilmektedir. Veziriazam ile de görüşme yetkisi mevcuttur. Önceleri veziriazamın sarayında yapılan ikinci divanında, daha sonraları ise Babiali toplantılarında ocağa ait görüşülen meseleler hakkında Yeniçeri ağasını haberdar etmektedir. Veziriazam kol gezerken beraberinde bulunup ocak halkından münasebetsiz hali görülenler muhızr ağa vastasıyla odasına gönderilerek cezalandırılmıştır. Maiyetine tomruk işlerinde hizmet eden ve haberci ismi verilen bir efrat da verilmiştir. Sadrazamın korunması vazifesini yürüttüğünden veziriazamın maiyetindeki tüfekçiler ile mataracılar da muhızr ağasının fikirleri alınarak tayin olunmuştur. Eyalet ve kazalara gönderilecek emirlerin derhâl iletilmesini sağlamak ve veziriazam divanında yeniçerilerin kanuna muhalif bir iş yapmalarını için gerekli hâllerde paşayı ikaz etmek, yetki ve salahiyetlerine de sahiplerdir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 572-574.

²⁹ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 13/4.

³⁰ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 14/1.

³¹ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 15/3.

³² BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 15/2.

³³ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 137-4.

onay verilmemesi³⁴ bunun kanıtıdır. Sivillere yönelik cezalandırılma işlemlerinden farklı olarak bazı askerî personelin ceza sürelerini tamamladıktan sonra göreve dönüşlerine onay verildiği tespit edilmiştir. Ceza sürelerinin kısalığı, işlenen suçun verdiği zararın etkisinin büyük olmadığını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Edinilen verilerden yola çıkarak cezalandırılan personelin hangi kriterlere göre sürgün ya da kalebentlik cezası aldıklarını tespit edebilmek mümkün değildir. Sivillere yönelik cezalarda olduğu gibi suçunda ısrarcı olmanın cezaların ağırlaşmasındaki temel faktör olduğu düşünülmektedir. Bunu 1824 yılında İznikmit sakinlerinden 27. bölüğün yoldaşları olan Debbâğ Zıyan Bayraktar, Sait Bayraktar, Kahveci Deli Ahmet ve Saltanatoglu ve Karakullukçu adlı askerî personelin kanunlara uygun olmayan hareketlerde buldukları için ihbar edilmesi ve suçları sabit olduğundan Kütahya Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmeleri³⁵ meselesinden de anlamak mümkündür. Suçluların salıverilmesi için ıslah-ı nefis ibaresine yer verilmiştir. Bu nedenle suçluların ıslah olma süreleri de değişmiştir. Saltanatoglu ile Kahveci Deli Ahmet'in 5 ay, Sait Bayraktar ve Karakullukçu'nun ise 6 ay sonra serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır. Debbâğ Zıyan Bayraktar'ın ise ıtlak şerhine ulaşamadığından ceza süresi de tespit edilememiştir.

Ocağı Amirenin adabına uygun olmayan davranışlar sergilemek ve ocağa dil uzatmak eylemleri de cezalandırılmaya sebep olan hâllerden olmuştur. 1823 yılında Dergâh-ı Muallam yeniçerileri ortalarından 31. Bölüğün yoldaşlarından Kocabaşı Ahmet Alemdar'ın ocağın adabına uygun olmayan tavırlar sergilemesi sebebiyle ocaktan tayin olunan bir mübaşir ile Bursa'ya sürgüne gönderilmesi³⁶ ve yine aynı yıl Dergâh-ı Muallam Top Arabacıları Ocağından birkaç neferin verilen tayinatın çok az olduğunu ileri sürerek ocağa dil uzatmaları meselesinde bu hareketlerin ocağın çorbacılarından 27. Bölüğün çorbacısı Ali'nin başının altından çıktığının tespiti üzerine Kütahya'ya sürgüne gönderilmesi³⁷ buna örnektir.

Askerî personele uygulanan sürgün cezaları tehdit unsuru olarak da uygulanabilmiştir. 1823 yılında Ocağı Amirede 48. Cemaatten Süleyman, 72. Cemaatten Ahmet, 9. Sekbandan Salih, 59. Cemaatten Deli Mehmet ve 40. Cemaatten Musa adındaki 5 ustanın ortalarına giderken ayak sürüyerek Gebze'ye yakın bir yerde kaldıklarının tespit edilmesi üzerine Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa cemaatten Süleyman, Ahmet ve Salih'in Kütahya'ya,

³⁴ Öyünç, *age.*, s. 396.

³⁵ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 74/2.

³⁶ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 22/2.

³⁷ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 75/2.

Musa ve Deli Mehmet'in Bilecik'e sürülmelerine dair talepte bulunulduğu³⁸ anlaşılmiş olmakla birlikte bu 5 personelin sürgününe dair herhangi bir malumata ulaşılabilmesi cezaların tehdit olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Ulü'l-emr adına ağır cezaların uygulanıp yürütülmesi görevini kadılar ile asayişten sorumlu olan memurlar takip etmiştir.³⁹ Uygun olmayan hâller sergilendiğinde görevden azledilmeleri için ocakbaşıları ile yeniçeri ağaları etkin rol üstlenmiştir. 1824 yılında Seğirdim işçilerinden 88. Cemaatin işçisi Ömer Usta'nın düzgün durmayacağına anlaşılması üzerine Yeniçeri Ağası Ahmet Ağa tarafından işçilikten ihraç edilip sakalının kesilmesi, belinden çapraz emanetinin alınmak suretiyle sürgün yeri olan Bursa'da alıkonulması⁴⁰ bunun örneklerindedir.

Askerî personelin işlediği suçların büyük kısmını kamuya yönelik suçlar oluşturmuştur. Bununla birlikte az sayıda da olsa bireylere yönelik suçlara rastlanmıştır. 1825 yılında Dergâh-ı Muallam Yeniçerilerinden Çolak Hüseyin ve Ser-turna Ali Bey'in halka zulüm etmeleri ve esnaftan rüşvet almaları üzerine ocaktan çavuş tayiniyle Dimetoka Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmeleri⁴¹ ve 1826 yılında Antep silahşöranlarından Kolsuzzade Mehmet'in mütesellimliği tahsil arzusuyla birtakım rezil kimseleri kendi tarafına çekerek halkı katletmeye cüret etmesi üzerine Konya'ya sürgüne gönderilmesi⁴² meseleleriyle karşılaşmıştır. Çolak Hüseyin ve Ser-turna Ali Bey 11 ay sonra affedilerek memuriyetlerine döndürülmüş ve Kütahya'ya gönderilmişlerdir. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere kimi personelin memuriyetlerine dönmesine müsaade edildiği anlaşılmaktadır. Tanzimat'tan sonra ilan edilen 1840 Ceza Kanunnamesi'nde birinin mal ve mülküne tasallut veya hilaf-ı rıza harekete cesaret etmesine binaen memuriyetten tard ve ihraç ile memlekette başka bir mahalle nefy ve tağrib şeklinde yer verilen⁴³ maddesinde memuriyetten ihraç konusu kanunlaştırıldığı hâlde II. Mahmut döneminde ihtiyaca binaen bu durumun daha esnek bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Suç türlerinde de bazen basmakalıp ifadelerle yer verilmiş ve suç ayrıntısı üstü kapalı ifadelerle geçiştirilmiştir. Hilaf-ı rıza hareket suç türü buna örnektir. 15 askerî personelin hilaf-ı rıza suç türü nedeniyle cezalandırıldığı verilerine ulaşılmıştır. 1824 yılında Dergâh-ı Muallam Lağımçı ocağı neferlerinden Karagümrüklü İbrahim'in hilaf-ı rıza hareket

³⁸ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 37/3.

³⁹ Tahir Taner; Tanzimat Devri'nde Ceza Hukuku, Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 221.

⁴⁰ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 96/1

⁴¹ Öyüncü; *age.*, s. 324.

⁴² *age.*; s. 460.

⁴³ Reşat Kaynar; Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 306.

sebebiyle Kavala'ya sürgüne gönderilmesi⁴⁴ ve 1826 yılında Ocağı Amirede muhızır olan Abdullah'ın hilaf-ı rıza hareketi sebebiyle Tosya'ya sürgüne gönderilmesi⁴⁵ meselelerinde suç ayrıntısına yer verilmemesi bunu kanıtlamaktadır. İbrahim 3 ay sonra salıverilirken Abdullah'ın ise cezası iptal edilmiştir. Elde edilen verilere göre ağır cezalardan 47'si sürgün cezası, 33'ü ise kalebent cezası alan askerî personele aittir. Dolayısıyla askerî personele sürgün cezaları kalebent cezalarından daha fazla uygulanmıştır.

2. Ceza Çeşitleri

Araştırmanın ikinci ayağını suç unsuruna karışan askerî personelin hangi ağır cezalarla cezalandırıldığı meselesi oluşturmuştur. Öncelikle ağır cezaların İslam hukukundaki yerinden bahsetmek yararlı olacaktır. İslam hukuku cezaları had, kısas ve ta'zir olmak üzere 3 çeşitte ele almıştır. Had ve kısasın sınırları İslam hukukuyla çizilirken ta'zir ulü'l-emrin iradesine bırakılmıştır. Bu yönü ile sınırları örfî hukuk kapsamında çizilmiştir.⁴⁶ Ta'zir cezalarını din ile çelişmeyen fakat dinî sistemi tamamlayan bir ceza grubu olarak tanımlamak mümkündür. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren ilan edilen kanunnameler ile çeşitli dönemlerde ta'zir alanındaki boşluğun giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.⁴⁷ Devletin sıklıkla başvurduğu ceza grubu olan ta'zir ceza grubunda idam, hapis, sürgün, sopa, müsadere, kınama, teşhir, kürek, prangabent ve kalebent gibi⁴⁸ cezalar yer almıştır. İslam hukukunda bedenî cezalara yönelik hükümler kesin çizgilerle belirlenmiş olmakla birlikte, hapis cezalarına yönelik herhangi bir hükme yer verilmemiştir.⁴⁹ Ağır ceza gerektiren hâllerde suçlular ıslah olmayacaksa idam cezasına, ıslah olacakları düşünüldüğünde ise ağır cezalara başvurulmuştur. Uygulanan sürgün cezası ile suçlu öncelikle bulunduğu mahalden uzaklaştırılıp düşünmeye sevk edilmekte ve böylelikle nefsinin ıslah edip suç eyleminden uzaklaşması sağlanmaktadır. Cezaların ağırlığının diğer bireyleri de suç eyleminden uzaklaştıracağı düşünülmektedir. Sivillere olduğu gibi askerî personele de ağır cezalar uygulanmıştır. Askerî personelin işlediği suçun etkisi, ceza çeşidinin belirlenmesinde temel etken olmuştur.

⁴⁴ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 136/4.

⁴⁵ Öyünç; age., s. 447.

⁴⁶ Poyraz; age, s. 499.

⁴⁷ Ahmet Akgündüz; Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri / Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri, C III, OSAV, İstanbul 1991, s. 128-135.

⁴⁸ Yılmaz Yurtseven; "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IX/1-3, 2001, s. 272.

⁴⁹ Özlem Poyraz; "20. Yüzyılda Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar", Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın (1-2 Nisan 2016), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2016. s. 619.

Kamu personellerine uygulanan ağır cezalar genellikle başka cezalarla birlikte uygulanmıştır.⁵⁰ Cezalandırılan personelin öncelikle görevine son verilmekte, maaşları kesilmekte, işlenen suçun durumuna göre kısmen veya tamamen malları müsadere edilmektedir. Dönemde bazı personel, ceza süresi bitiminde yeniden göreve döndürülmüştür. 1826 yılında Dergâh-ı Muallam Yeniçerileri Ocağından kethüdâ yeri⁵¹ Mehmet'in yeniçeri ağası tarafından ocaktan ve görevinden uzaklaştırılması gerektiğinin merkeze bildirilmesi üzerine suçu sabit görülerek görevinden azledilip Vidin'e sürgüne gönderilmesi meselesinde Mehmet, 7 ay sonra Yeniçeri Zabitliğinde istihdam edilmek üzere salıverilmiştir.⁵² Ocak mensubu olan 4 askerî personelin ceza süresi bitiminden sonra göreve yeniden alındığı da tespit edilmiştir. Bu gibi durumlarda ise makam ve unvan değişikliğine gidilmiştir. Dönemde göreve döndürüldüğü tespit edilen personeller Yeniçeri Ocağı mensupları arasından olup Yeniçeri muhızlılığından hassa silahşörlüğüne,⁵³ kul kethüdalığından kapucubaşılığa⁵⁴, kethüda yerinden Yeniçeri Zabitliğine⁵⁵ ve Cebhane-i Amire Kethüdalığından Cebcibaşılığa⁵⁶ nakledilmek suretiyle icra edilmiştir. Devletin ceza süresini tamamlayarak ıslah olduğunu düşündüğü askerî personelden vazgeçmeyip yeniden faydalanma gayesi güttüğü aşikârdır. Askerî personele uygulanan sürgün cezalarında 6 personel cezalandırılmadan önce görevlerinden azledilmiş fakat 4'ü kısa bir zaman sonra görevlerine iade edilmiştir. Azledilen diğer 2 askerî personelin akıbetlerine dair ise herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Suça karışan personellerin dinî kimliklerine de ulaşabilmek mümkündür. Bu personellerden 79'u Müslüman olup sadece 1 tanesi ihanet içerisinde olduğu ifade edilen gayrimüslime aittir. Bu personele de kalebent cezası verilmiştir. Suç unsuruna iştirak eden kapıkulu piyadelerinden 7 ve kapıkulu süvarilerinden 2 ocağa bağlı 34 sınıf ve eyalet askerlerinden 4 sınıfa ait veriye ulaşılmıştır (Tablo 2).

⁵⁰ Osman Köksal; "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 19, 2006, s. 288.

⁵¹ Çay-i kethüda ya da kethüda yeri olarak adlandırılan yeniçeri zabitlerindedir. Muhızr ağalık gibi ağa bölüklerinin taksiminden sonra ortaya çıkmıştır. Diğer zabitlerde olduğu gibi bunun da belli bir bölümü yoktur. Kethüda vekili yani kul kethüdasının vekili (muavini) demektir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 261.

⁵² Öyünç; age., s. 384.

⁵³ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 13/4.

⁵⁴ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 14/1.

⁵⁵ Öyünç; age., s. 384.

⁵⁶ age.; s. 376.

Tablo 2: Suç unsuruna iştirak eden askerî personelin bağlı bulunduğu ocak ve sınıflar:

Kara Kuvvetleri	Eyalet Askerleri	Defterdarın Mutemetlik ve Haftancılık Hizmetlisi Defterdarın Mühürdar Yamağı Delil Takımı Şark Ordusu Mühürdarı		
	Kapıkulu Askerleri	Kapıkulu Süvarileri	Sipahiler	Alay Beyi
			Silahtarlar	Hassa Silahşörü, Mütesselim Silahşörü, Silahşöran-ı Hassa Kereste Gümrükçüsü, Silahşöran-ı Maden Emmini, Voyvoda Silahşörü
		Kapıkulu Piyadeleri	Bostancı Ocağı	Bostancı Neferi, Bostancı Tulumbacıları, Bostancı Tulumbaları Odabaşısı, Ocak Bostancısı
			Lağımçı Ocağı	Dergâh-ı Muallam Lağımçısı
			Humbaracı Ocağı	Humbarahane Halifesi, Humbarahane Ocağı Sipahisi
			Top Arabacı Ocağı	Top Arabacılarıbaşı
			Topçu Ocağı	Topçubaşı Çorbacısı
			Cebeci Ocağı	Barutçubaşı, Cebehane Halife Kisedarı, Cebehane Kethüdası, Cebehane-i Amire Kurşuncubaşısı
			Yeniçeri Ocağı	Ada Muhafızı, Bölük Yoldaşı, Dergâh-ı Muallam Yeniçerisi, Kale Muhafızı, Kulkethüdası Turnacıbaşı, Muhzır Ağa, Ocak Kethüdası, Ocak Muhzırı, Ocak Zümresi, Orta Çorbacısı, Seğirdim İşçisi, Suyolcubaşısı, Tophane-i Amire Bölük Çorbacısı, Yeniçeri Ortası, Yeniçeri Zabiti

Sürgün cezasına sebep olan 14, kalebent cezasına sebep olan ise 8 ayrı suç türü tespit edilmiştir (Tablo 1). Hem sürgün hem kalebent cezalarına sebep olan 5 ayrı suç türüne ulaşılmış olup bunların ceza sürelerindeki farklılık da dikkat çekmektedir. Bunun sebebi ise ıslah-ı nefis ibaresindeki muğlaklıktan kaynaklanmaktadır. Belgelerin üzerinde yer alan şerhlerden ceza sürelerine dair çıkarımlara gidilmiştir. Şerhlere yer verilmeyen belgelerin ceza sürelerini ise tahmin edebilmek mümkün değildir. Şüphesiz suçlular müebbet olarak gönderilmiş ise ömür boyu kendisine isnat edilen cezayı çekmeye mahkûm bırakılmıştır;⁵⁷ bu nedenle de salıverilmelerine dair şerh düşülmesini beklemek hatalı olacaktır. Dönemde tek bir personel müebbet sürgün cezasıyla cezalandırılmıştır.

Sürgün cezalarının 26'sı kamu düzenini bozmak, 9'u toplumsal düzeni bozmak, 12'si ise mahiyeti belli olmayan (hilaf-ı rıza hareket ya da uygunsuz hareket gibi) eylemler nedeniyle; kalebent cezalarının 22'si kamu

⁵⁷ Poyraz; "Abdülmeccid Dönemi...", s. 501.

düzenini bozmak, 7'si toplumsal düzeni bozmak, 4'ü ise mahiyeti belli olmayan (hilaf-ı rıza hareket) eylemler nedeniyle cezalandırılmıştır. Her iki ceza çeşidinde de kamu düzenini bozmaya yönelik eylemler başı çekmiştir. Personellerin ocağın kanun ve kaidelerine uymamaları, görevlerini layıkıyla icra etmemeleri, vazifelerinden hariç işlere karışıp görevlerini kötüye kullanmaları cezalandırılmalarında başı çeken faktörlerden olmuştur. Tüm bu sebepler Yeniçeri Ocağındaki disiplinsizliği ortaya koymaktadır. Bu disiplinsizlik, devlet işlerinin yerine getirilmesinde de sıkıntılara neden olmuştur.

3. Ceza Mahalleri

Araştırmanın üçüncü ayağını askerî personel için tercih edilen ceza mahallerinin irdelenmesi oluşturmuştur. Öncelikle sürgün ve kalebent cezalarının hukuki durumundan bahsedilecektir. İslam'ın ilk devirlerinden itibaren hukukçular, sürgün yerine hapis cezalarına başvurulabileceğini belirtmiş olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nde hapis yerine sürgün cezaları tercih edilmiştir. Şüphesiz dünyaya nefyedildiğine inanan insan, kendi kurduğu sosyal düzene uymayan hemcinsine de öncelikle bu cezayı uygulamayı tercih etmiştir. Daha sonraki dönemlerde göçebe kabileler, sürgün geleneğini devam ettirerek düzeni bozan kişilerin aşireti ile bağını kesmeye zorlamıştır. Şehir devletlerinde ise bu uygulama yine suça karışan kişilerin doğduğu ve yaşadığı mekândan kovulup vahşi tabiatla yaşamaya terk edilmesi suretiyle tatbik edilmiştir. Hâkimiyet alanı çok geniş olan imparatorluklarda ise ceza mahalleri ikamet alanlarından uzak başka bir şehir ya da bölgelerden seçilmiştir.⁵⁸ Devlet, toplumsal istikrarı sağlamak amacıyla şehir ve köy halkı içinden içlerinde yaşamasını istemedikleri sabıkalı, hırsız, fahişe ve yaramaz kimseleri sıklıkla bu şekilde cezalandırmıştır. Suçlular ülke sınırları içerisinde herhangi bir bölgede ikamete mecbur tutulurken⁵⁹ gönderildikleri bölgede özgürce hareket edebilme olanağına sahip olmuştur.⁶⁰ Kalebent cezalarında ise suçlular firar etmemek şartıyla belirlenen kale sınırları içerisinde yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Sürgüne göre daha dar bir alanda hayatını idame ettirmekle yükümlü tutulan suçlular, kale sınırları içerisinde serbestçe gezip dolaşabilmiş, insanlarla iletişim kurabilmiş, ibadethanelerden faydalanabilmiştir.⁶¹ Bununla birlikte kale idarecilerinin asayişini temin

⁵⁸ Gültekin Yıldız; *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 5.

⁵⁹ Ömer Menekşe; XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1998, s. 123-124.

⁶⁰ Mehmet Güneş; "Osmanlı Devleti'nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sahib'e Yapılan Sürgünler (1815-1839)", *History Studies*, VIII/1, 2016, s. 52.

⁶¹ Mustafa Avcı; "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebent, Kürek ve Prangabentlik", *Yeni Türkiye Dergisi*, III/45, 2002, s. 137.

edebilmek, mahkûmların firarlarını önleyebilmek amacıyla kendi kalesine özgü birtakım tedbirlere başvurabilme hakkı da mahfuz olup gerekli görülen hâllerde ise suçluların diğer insanlarla iletişimi engellenebilmiştir.⁶² Yine idareciler suçluların durumunu değiştirecek herhangi bir emir almadığı sürece suçluyu korumakla da yükümlü tutulmuş ve *hatve-i vahid* ifadesi ile af hükmü bölgeye iletilinceye kadar suçluyu salıvermeme ve suçluların yalnız adım atmasına izin vermeme konusunda tembihlenmiştir.

Bir kimsenin cezalandırılması gerektiği durumda o kimsenin mensup olduğu makam ulema ise şeyhülislam, askerî personel ise yeniçeri ağası, mülkiyeden ise sadrazam veya sadaret kaymakamı durumu padişaha arz etmiştir. Padişah tarafından uygun görülen cezalar onanmış ve suçlunun cezalandırılmasına yönelik ferman düzenlenmiştir. Azledilip sürülmesine karar verilen suçlunun yazışma işlemlerinin tamamlanmasına kadar evinde ya da uygun görülen bir yerde beklemesi talep edilmiştir. Taşrada işlenen suçlar için hazırlanan ferman suçun işlendiği yer ile suçlunun sürüldüğü yerin kadısına bildirilmek üzere çavuşbaşı ya da mübaşire yazılmak suretiyle hazırlanmıştır.⁶³ Çavuşbaşı tarafından tayin edilen Divan-ı Hümayun çavuşu veya gedikli söz konusu fermanla birlikte suçluyu alıp ceza bölgesine götürmekle mükellef tutulmuştur. Askerî personelin cezalandırılma işlemlerinde de aynı süreç izlenmiştir. Suçu sabit olan askerî personele ceza mahallerine kadar eşlik etmek üzere çavuş ya da mübaşir adı verilen görevliler bağlı buldukları ocak içerisinden seçilerek tayin edilmiştir. Suçluyu ceza mahalline ulaştıran çavuş burada ceza fermanını halka ilan etmiş, bir kopyasını sicile kaydetmiştir; suçlunun ceza mahalline getirildiğine dair kadından ilam alıp, görevini tamamlayıp, merkeze geri dönmüştür. Bu ilam, suçlunun menfasına ulaştırıldığına dair kanıt vazifesi görmek bir yana, suçlunun ceza süresinin de başladığına işaret etmesi bakımından önemlidir.⁶⁴ Suçluların ceza mahallerine ulaştırılma masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Şüphesiz ceza mahallinin uzaklığı ya da yakınlığı, suçlunun makam ve mevkisi ile statüsü masrafların değişkenlik arz etmesinde önemli olmuştur. Suçluyu ceza mahalline götürecek olan çavuşların erzak ve barınma masrafları ile kara ya da deniz vasıtaları için ödenecek ücretler bu masraflar içerisinde başı çekmiştir.⁶⁵ Suçlular ceza mahallerine ulaştırılırken coğrafi açıdan en uygun olan nakil aracı seçilerek sevk işlemi gerçekleştirilmiştir. Ulaşım araçları olarak at arabaları ve

⁶² Gökçen; *age.*, s. 67.

⁶³ M. Çağatay Uluçay; “Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa’ya ve Manisa’dan Sürülenler”, *Bellekten*, XV/60, 1951, s. 532-533.

⁶⁴ Köksal; *age.*, s. 298.

⁶⁵ Erdal Taşbaş; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi: 19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği” *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, II/1, 2012, s. 198.

gemiler kullanılmıştır.⁶⁶ Ege ve Marmara adalarına yapılacak sürgünlerde çoğunlukla İstanbul ve Gelibolu Limanları kullanılırken Anadolu'dan yapılacak sürgünlerde ise Mersin Limanı tercih edilmiştir. Dönemde 30 ayrı cezalandırılma bölgesi tespit edilmiştir. Dimetoka, Köstence ve Kütahya hem sürgün hem de kalebent cezalarına konu olmuştur (Tablo 4 ve Şekil 1).

Tablo 3: Askerî personelin suç bölgeleri:

Antep 1 (S)	Erbaa 1 (S)	Selânik 2 (S) ve 1 (K)
Babadağı 1 (S)	İznikmid 1 (K)	Sinop 1 (S)
Bozada 1 (S)	Kandiye 1 (S)	Şark Ordusu 1 (S) ve 2 (K)
Çorum 1 (S)	Kastamonu 1 (K)	Tekfurdağı 1 (S)
Der-saadet 19 (S) ve 11 (K)	Kaş 1 (S)	Van 1 (S)
Diyarbakır 1 (S)	Midilli 1 (S)	Yund Adası 1 (S)
Edremit 1 (S)	Sakız Adası 1 (S) ve 1 (K)	

Askerî personelin suç işlediği bölgeler oldukça çeşitlidir (Tablo 3). Toplam 20 bölge suça konu olmuştur. En fazla suç Der-Saadet'te işlendiği verilerine ulaşılmıştır. Cezalandırılma bölgeleri de çeşitlilik arz etmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Askerî personelin cezalandırılma bölgeleri

Adana 1 (S)	Bilecik 2 (S)	İnöz 1 (S)	Köstence 1 (S) ve 1 (K)	Tekfurdağı 1 (S)
Ahıska 1 (S)	Bursa 3 (S)	İsakçı 1 (K)	Kütahya 11 (S) ve 7 (K)	Tokat 1 (S)
Amasya 1 (S)	Çorum 3 (K)	Kastamonu 3 (S)	Manisa 1 (S)	Tosya 1 (S)
Ankara 4 (S)	Dimetoka 4 (S) ve 5 (K)	Kavala 1 (S)	Ohri 1 (K)	Varna 1 (K)
Antalya 2 (K)	Güzelhisar 1 (S)	Kilidü'l-Bahir 4 (K)	Samsun 4 (K)	Vidin 1 (S)
Beyşehir Fenar 1 (S)	Hırsova 1 (S)	Konya 2 (S)	Seddü'l-Bahir 4 (K)	Yanbolu 1 (S)

⁶⁶ Abdullah Acehan; "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, I/5, 2008, s. 18.

Birden fazla tercih edilen cezalandırılma bölgeleri Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Çorum, Dimetoka, Kastamonu, Kilidü'l-Bahir, Konya, Köstence, Kütahya, Samsun, Seddü'l-Bahir şeklindedir (Tablo 4). Askerî personelin Anadolu coğrafyasında daha fazla cezalandırıldığı verilerine ulaşılmıştır. Verilerden yola çıkarak sürgün ve kalebent haritası oluşturulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1: Askerî personelin gönderildikleri ağır ceza bölgeleri

Personelin cezalandırılma bölgeleri Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yoğunlaşmıştır (Şekil 1). Sürgün cezalarında 18 suç bölgesi 22 ceza bölgesi, kalebent cezalarında 6 suç bölgesi 11 ceza bölgesi tespit edilmiştir (Tablo 3 ve Tablo 4). Başkent nokta alındığında en yakın cezalandırılma bölgesi Bursa ve en uzak cezalandırılma bölgesi ise Ahıska olmuştur (Şekil 1).

Kamuya yönelik suçlar için çoğunlukla Kütahya ve Dimetoka tercih edilirken bireye yönelik suçlar için Dimetoka, Ankara, Kastamonu bölgeleri tercih edilmiştir. Cezalandırılma işlemlerinde suçluların kaçma riskini azaltıp suçluları zapt u rapt altında tutabilmek için sahil kaleleri ya da adalar tercih edilmiştir.⁶⁷ 1823 yılında Ocaklı zümresinden Hacı Ömer oğlu Mehmet, Geç Haseki Mehmet, Kahveci oğlu Elhac Ahmet ve Tatlı oğlu İsmail'in bazı rezil kimseleri himaye ederek Ocağı Amirenin kanun ve

⁶⁷ Güneş; *age.*, s. 50.

kaidelerine aykırı hareket etmeleri üzerine bu kişiler ocaklarından tayin edilen bir çavuş ile Samsun Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmiştir.⁶⁸ İşlenen suçun etkisi ceza bölgesinin yaklaşış uzaklaşmasında etken olmuştur. Nispeten hafif suçlarda yakın bölgeler, daha ağır suçlarda ise uzak bölgeler seçilmiştir. 1825 yılında Dergâh-ı Muallam Yeniçeri ortalarından Halil'in bazı rezil kimseleri himaye ederek hilaf-ı rıza hareketinde bulunması sebebiyle Ahıska'ya sürgüne gönderilmesi⁶⁹ ve 1826 yılında da Dergâh-ı Muallam Lağımcı Ocağı kethüdası Mustafa'nın gevşekliğinden yüz bulan neferlerin uygun olmayan hâllerde bulunmaları üzerine kethüdalıktan azledilip Dimetoka'ya sürgüne gönderilmesi⁷⁰ bunun örnekleridir. Mustafa 7 ay sonra serbest bırakıldığı hâlde Halil'in ne zaman serbest bırakıldığına dair herhangi bir veriye ulaşılammıştır.

4. Cezanın Sona Ermesi

Araştırmanın son ayağını askerî personelin ceza süresi bitiminde nasıl bir prosedür izlendiği meselesi oluşturmuştur. İslah-ı nefis etmiş olan suçlunun ceza süresinin bitiminde salıverilmesi cezanın normal şekilde sona erdirilme biçimidir. Ceza mahallinden kaçma teşebbüsünde bulunan mahkûmların cezaları en az bir kat daha artırılmıştır.⁷¹ Keyfî cezalandırmaların önüne geçebilmek amacıyla ağır cezaların onama ve af yetkisi sadece hükümdara ait bırakılmıştır.⁷² Suçluların özel aflarla bireysel ya da genel aflarla topluca affedilebildikleri bilinmektedir. Genel aflar; cüluslar, yıl dönümleri, sevindirici gelişmeler, askerî, siyasi, sosyoekonomik karışıklıklara yol açan harpler ve iç karışıklıklar gibi çeşitli sebeplerle yapılmıştır. Özel aflar ise cezanın hafifletilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması şeklinde uygulanmıştır. Cezaların hafifletilmesi amacıyla cezalarda indirim de yapılabilmıştır. Bunun için mahkûmların ceza mahallerine gidip cezalarının bir kısmını bölgede geçirmesi beklenmiştir.⁷³ 1823 yılında Sakız Adası muhafazasına memur olan Osman'ın hilaf-ı rıza hareketi sebebiyle sürgüne gönderildiği Antalya Kalesi'nde uslandığı ve bir daha suç eylemine yönelik hâllerde bulunmayacağını ocak zabitanına taahhüt etmesi üzerine affedilmesi⁷⁴ meselesinde suçlunun bahsedilen sürece uygun olarak ıtlak edilmesi bunun kanıtıdır. Yeniçerilerin af talepleri ocak ileri gelenleri aracılığıyla yapılmıştır. Dönemde toplu aflara dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Özel af sebepleri ise mahkûmun suçundan dolayı

⁶⁸ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 60/3.

⁶⁹ Öyünç; *age.*, s. 359.

⁷⁰ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 135/1.

⁷¹ Kemal Daşcıoğlu; *İskân, Suç ve Ceza Osmanlı'da Sürgün, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 184.*

⁷² Münevver Gülçe; *Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Sürgün Cezası Uygulamaları, Gazi Osmanpaşa Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2005, s. 100.*

⁷³ Köksal; *age.*, s. 301-302.

⁷⁴ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 56/3.

pişmanlığını bildirmesi, ceza mahallinde hasta ve sefalet içerisinde olması, ailesinin memleketinde kimsesiz kalması, istihdam edilmek üzere salıverilmesi olarak tespit edilmiştir. Şartlı tahliye ya da kefil gösterilerek ıtlak edilen personele dair verilere de ulaşılmıştır. Burada dikkate değer olan nokta, devletin asker ihtiyacı nedeniyle sürgüne gönderdiği personelin yeniden istihdam edilmek üzere salıverilmesidir. Böylelikle önemli görevler ifa eden yetişmiş personelinden yeniden yararlanabilmiştir.

Mahkûmların davranışlarında sergilediği erken toparlanma hâli erken salıverilmelerinde önemli bir kıstas olmuştur. Suçlunun suçundan pişmanlık duyduğunu belirtmesi ıslah olma işareti olarak değerlendirilmiştir. Bağlı bulunulan askerî sınıf yetkilisi tarafından bir daha suç eylemine karışmayacakları belirtildiği takdirde hazırlanan arzuhâller merkeze iletilerek af talepleri gerçekleştirilmiştir.⁷⁵ Yöneticilerin sıklıkla değişmesi suçlular için avantaja dönüşmüştür. Yeni yöneticiler af arzuhâlleri yazmaya kolaylıkla ikna edilebilmiştir.⁷⁶ Belgrad Valisi Abdürrahim Paşa'nın 1823 yılında Saray Bosna Yeniçeri zabiti olan ser-turnalı⁷⁷ İsmail'in hilaf-ı rıza hareketi sebebiyle sürgüne gönderildiği Dimetoka'daki perişan hâlini öne sürerek arzuhâl sunması⁷⁸ buna örnektir. Mahkûmların serbest bırakılması için güvenilir kimseler suçlunun bir daha suç eylemine karışmayacağını beyan ederek kefillik icra edebilmiştir. 1824 yılında Humbarahane 14. Bölük halifelerinden Kürt Ali'nin halifelikten ihraç olunarak sürgüne gönderildiği Dimetoka Kalesi'nde terbiye olması meselesinde ocak zabitanının bir daha suça karışmayacağını taahhüt edip kefillik etmesi üzerine serbest bırakılması⁷⁹ bunun kanıtıdır.

Askerî personele yönelik af talepleri çoğunlukla mahkûmun eşinin, çocuklarının, validesinin memleketlerinde kimsesiz kalmaları, sefil ve perişan hâlde olmaları durumlarında yapılmıştır. Bu durum belgelere *ıyâl u evladının vatanında sefil ve sergerdân hâlde olması* ifadeleri ile yansıtılmıştır. Ceza uygulamalarında suçun bireyselliği ön planda tutulmuş ve suçlunun bakmakla yükümlü olduğu yakınlarının bu durumdan en az şekilde etkilenmesi önemsenmiştir. 1825 yılında Van Kalesi Yeniçeri zabiti Mustafa'nın hilaf-ı rıza hareketi sebebiyle sürgüne gönderildiği Köstence'den ailesine merhamet edilerek affedilip serbest bırakılması⁸⁰ buna

⁷⁵ Suha Oğuz Baytimur; Osmanlı Devleti'nde Kalabend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkûmların Serbest Bırakılmaları (1798-1839), II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi 13-14 Mayıs 2016/İstanbul, Onikilevha Yayınevi, s. 842.

⁷⁶ Uluçay; *age.*, s. 188.

⁷⁷ Yeniçeri Ocağının 68. Ortası kumandanınca verilen ad olup turnacıbaşı demektir. Hristiyan çocuklarının devşirme alındığı devirlerde bu görevi üstlenmiştir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C III, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 193.

⁷⁸ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 13/3.

⁷⁹ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 119/1.

⁸⁰ Öyünç; *age.*, s. 215-2.

örnektir. Suçluların bizzat kendileri ya da geride bıraktıkları aile fertleri merkeze arzuhâl sunarak af talep edebilmiştir. 1823 yılında Hassa silahşörlerinden Mehmet'in hilaf-ı rıza harekete cesaret etmesi sebebiyle Rodos'a sürgüne gönderilmesi üzerine eşi, vatanlarında kimsesiz kaldıklarını ve geçimlerini sağlamakta zorlandıklarını belirterek Mehmet'in serbest bırakılmasına dair talebini merkeze iletmiştir.⁸¹

Mahkûmlar ceza mahallerine giderken ailelerini yanlarında götürme imtiyazına sahip olmuşlardır.⁸² Buna rağmen mahkûmların buna nadiren başvurdukları ve çoğunlukla ceza mahallerine münferit olarak gittikleri bilinmektedir. Şüphesiz ki bu durumun bir fırsata dönüştüğü aşîkârdır. Suçluların ceza mahallerinde, ailelerinin ise memleketlerinde perişan hâlde olmalarını beyan ederek arzuhâl yazmalarının önü açılmış ve genellikle bu sebeple yapılan af talepleri geri çevrilmiştir.⁸³ Askerî personel için de durum aynı minvalde seyretmiştir. Ocak mensuplarının af taleplerinde bu nedenle çoğunlukla *ailesinin vatanında bîkes kalması* ibaresine yer verildiği tespit edilmiştir.

Sonuç

1823-1826 yılları arasındaki ağır ceza hükümlerinin kaleme alındığı 37 numaralı Kalebent Defteri ekseninde suç unsuruna iştirak eden askerî personele dair hükümler irdelenmiştir. Suça konu olan personellerin büyük çoğunluğunu kapıkulu piyadelerinin oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kapıkulu piyadelerinden 7 ve kapıkulu süvarilerinden ise 2 ocağa bağlı 34 sınıfa mensup personel suç işlemiştir. Eyalet askerlerinden ise 4 sınıf suça karışmıştır. Kapıkulu piyadelerinin ve bu sınıf içinde Yeniçeri Ocağının suç işleme oranlarının hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Suç unsuruna iştirak eden 80 personel 17 ayrı suç türü nedeniyle cezalandırılmış olup cezaların neredeyse tamamını süreli sürgün ve kalebent cezaları oluşturmuştur. Müebbet sürgün cezasına dair tek bir veriye rastlanmıştır. 20 bölgede suç işlediği tespit edilen personel 30 ayrı ceza bölgesine gönderilmiştir.

Ocak mensuplarından 47'si sürgün cezası alırken 33'ü ise kalebent cezası almıştır. Sürgün cezası alan 47 personele 38 belgede, kalebent cezası alan 27 personele ise 18 belgede yer verilmiştir. Sürgün cezasına sebep olan 14 ayrı suç türü, kalebent cezasına sebep olan ise 8 ayrı suç türü; sadece sürgün cezasına sebep olan 9, sadece kalebent cezasına sebep olan ise 3 ayrı suç türünün varlığı tespit edilmiştir. Askerî personelin işlediği suçların büyük kısmını kamuya yönelik suçlar oluşturmuştur. Cezalandırılmaya en

⁸¹ BOA; A.DVNS.KLB.d., nr. 37, B. No.: 75/3.

⁸² Avcı; *age.*, s. 137.

⁸³ Uluçay; *age.*, s. 540.

fazla sebep olan suçlar; vazifesini yerine getirmemek, ihmalkârlık, rehavet göstermek olarak belirlenmiştir. Sürgün cezası alan personelin 26'sının kamu düzenini bozmak, 9'unun toplumsal düzeni bozmak ve 12'sinin ise mahiyeti belli olmayan ile kalebent cezası alan askerî personelin ise 22'sinin kamu düzenini bozmak, 7'sinin toplumsal düzeni bozmak ve 4'ünün ise mahiyeti belli olmayan suçlar nedeniyle cezalandırıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Sivillere uygulanan cezalandırılma süreci ile askerî personele uygulanan cezalandırılma süreçleri arasında bariz farklara rastlanmamıştır. Sivillerden farklı olarak askerî personel hangi askerî sınıfa mensup ise öncelikle o sınıfın ocakbaşı tarafından uyarılmış, suçunda ısrar ettiği takdirde ocakbaşı suçlunun cezalandırılmasına yönelik istek ve talebini Yeniçeri ağasına iletmiş, ardından Yeniçeri ağası durumu merkeze bildirmiş, onun görüş ve talebi dikkate alınarak suçlunun cezası verilmiştir. Sivillerde ise bu süreci kadılar yönetmiştir. Uygun olmayan hâller sergileyen personelin görevden azledilmesinde ise yine Yeniçeri ağaları etkin rol üstlenmiştir. Yeniçeri ağalarının görüşleri dikkate alınarak kararlar onanıp affedilebilmiştir. Cezalandırılan personelin gerekli görülen hâllerde gayrimüslim din adamlarının cezalandırılma işlemlerinde olduğu gibi askerî personelde de meslekten ihraç edilme yanında sakalının kesilmesi ve belinden çapraz emanetinin alınarak sürgüne gönderilmesi gibi uygulamalara rastlanmıştır. Yine sivillerin sürecinden farklı olarak askerî personele yönelik uygulamalarda, kimi zaman fiiliyata geçirilmeyip bir tehdit unsuru olarak kullanılan cezalandırılma uygulamasının varlığına rastlanmıştır.

Suçta konu olan askerî personelin dinî kimliklerine de ulaşılabilmektedir. 79 Müslüman personelin yanında 1 gayrimüslim personelin suçta konu olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ocak içerisinde az da olsa gayrimüslim varlığına işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Cezalandırılan personelin hangi kritere göre sürgün ya da kalebent cezası aldığı tespit edilememiştir. Sivillere yönelik cezalandırılma uygulamalarında olduğu gibi suçunda ısrarcı olmanın ceza türünün ağırlaşmasındaki temel faktör olduğu düşünülmektedir. Ceza süresinin sonlandırılması için ıslah-ı nefis şartı aranmıştır. Bu nedenle tek tip ve belli süreli bir ceza uygulamasından bahsetmek imkânsız görünmektedir. Buna rağmen şerhlerden yola çıkarak ceza süreleri tespit edilebilmiştir. Buna göre süreli sürgün cezaları 20 gün ile 16 ay, kalebent cezaları ise 1 ay ile 21 ay arasında değişiklik arz etmiştir.

Sürgün cezası alan askerî personelin 18 ayı bölgede suç işleyip 22 ayı bölgeye sürgüne gönderildiği ve kalebent cezası alan personelin ise 6 ayı bölgede suç işleyip 11 ayı bölgeye gönderildiği tespit edilmiştir. Her iki ceza türü için de suç işleme bölgelerinde Der-Saadet ve cezalandırılma bölgelerinde de Kütahya öne çıkmıştır. Bu durum devletin sistemli bir

cezalandırma politikası takip ettiğini ortaya koymasından dikkate değerdir. Nispeten hafif suçlarda yakın bölgeler, daha ağır suçlarda ise uzak bölgeler seçilmiştir. Merkezden gönderilen en yakın sürgün bölgesi Bursa, en uzak sürgün bölgesi ise Ahıska olarak belirlenmiştir. Kamuya yönelik suçlar için çoğunlukla Kütahya ve Dimetoka'nın ve bireye yönelik suçlar için ise Dimetoka, Ankara, Kastamonu'nun tercih edildiği bulgularına ulaşılmıştır. Mahkûmların ceza mahallerine gidip ceza süresinin bir kısmını tamamladıktan sonra af talep edebilme hakkını elde ettikleri ve bu yolla bazı cezaların hafifletilebildiği verilerine ulaşılmıştır.

Suçu sabit olan askerî personele, bağlı bulunduğu ocak içerisinde seçilen çavuş ya da mübaşir adı verilen görevliler ceza mahallerine kadar eşlik etmiştir. Dönemde askerî personelin topluca affedildiğine dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Özel af uygulamaları ile tahliye edilen suçlulara dair veriler ise oldukça fazladır. Şartlı tahliye ya da kefil göstererek ıtlak edilme ise yine özel af sürecinde uygulanan yöntemlerden olmuştur.

Bazı özel durumlarda askerî personelin göreve iade edildiği de tespit edilmiştir. 4 personel göreve iade edilirken makam ve unvan değişikliğine gidilmiştir. Cezalandırılıp göreve döndürülen personel Yeniçeri muhızlılığından hassa silahşörlüğüne, kul kethüdalığından kapucubaşılığa, kethüda yerinden Yeniçeri zabıtlığına ve Cebehane-i Amire Kethüdalığından Cebecibaşılığa nakledilmiştir. Burada dikkate değer olan nokta devletin önemli görevler ifa eden yetişmiş personelinden yeniden yararlanabilme imkânı bulmuş olmasıdır. Çalışmada dikkat çeken husus, dönemde toplu af uygulamasına rastlanmamasıdır. II. Mahmut döneminde hangi durumların toplu aflara neden olduğu meselesi ayrıca araştırılması gereken bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

Kaynaklar

a. Arşiv Vesikaları

BOA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi); Divan-ı Hümayun Defterleri Kataloğu, A.DVNS.KLB.D (Kalebend Defterleri), nr. 37.

b. Telif ve Tetkik Eserler

ACEHAN, Abdullah; “Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, I/5, 2008.

AGOSTON, Gabor; Osmanlı'da Savaş ve Serhad, çev. ve haz. Kahraman ŞAKUL, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

AGOSTON, Gabor; Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç, Çev. M. Fatih ÇALIŞIR, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

AKGÜNDÜZ, Ahmet; Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri / Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri, C III, OSAV, İstanbul 1991.

AKSAN, Virginia H.; Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870, çev. Gül ÇAĞALI GÜVEN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

AVCI, Mustafa; “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebent, Kürek ve Prangabentlik”, Yeni Türkiye Dergisi, III/45, 2002.

BAŞ, Yaşar; “Merkez ve Taşrada Yerleşik Yeniçeri-Halk Çekişmesi,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, XIII/49, 2014.

BAYTİMUR, Suha Oğuz; “Osmanlı Devleti’nde Kalabend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkûmların Serbest Bırakılmaları (1789-1839)”, II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi (13-14 Mayıs 2016), Onikilevha Yayınevi, İstanbul, 2016.

DAŞÇIOĞLU, Kemal; İşkân Suç ve Ceza Osmanlı’da Sürgün, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

DAŞÇIOĞLU, Kemal; “Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 34, 2005.

DAVISON, Roderic H.; Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform, 1856-1876, Agora Yayınevi, İstanbul, 2005.

DEMİR, Mustafa; 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Suç ve Suçlular: İstanbul Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016.

GÖKÇEN, Ahmet; Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

GÜLÇE, Münevver; Tanzimat Sonrası Osmanlı Devletinde Sürgün Cezası Uygulamaları, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2005.

GÜNEŞ, Mehmet; “Osmanlı Devleti’nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sahib’e Yapılan Sürgünler (1815-1839)”, *History Studies*, VIII/1, 2016.

KAYNAR, Reşat; Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2010.

KÖKSAL, Osman; “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S 19, 2006.

KUNDAKÇI, Sibel K.; “Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra Devam Eden Yeniçerilik Gayretkeşliği Üzerine Bazı Düşünceler”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VIII/1, 2017.

MENEKŞE, Ömer; XVII Ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.

ÖYÜNÇ, Seyfettin; *37 Numaralı Kal’abend Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2020.

PAKALIN, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C I, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

PAKALIN, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C II, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

PAKALIN, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C III, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

POYRAZ, Özlem; “20. yüzyılda Osmanlı’da Kadın Mahkûmlar” Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın (1-2 Nisan 2016), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2016.

POYRAZ, Özlem; “Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), 43, 2020.

SEZER, Hamiyet; “Yeniçeri Ocağının Kaldırılışının Taşraya Yansıması 1826-1827”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XIX/30, 1997.

TANER, Tahir; Tanzimat Devri’nde Ceza Hukuku, Tanzimat I, Maarif Yayınevi, İstanbul, 1940.

TAŞBAŞ, Erdal; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi: 19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, II/1, 2012.

TOROSER, Tayfun; Kavanin-i Yeniçeriyen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

TÜRÇAN, Talip; “Sürgün”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, XXXVIII, 2010.

ULUÇAY, M. Çağatay; “Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa’ya ve Manisa’dan Sürülenler”, *Belleten*, XV/60, 1951.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

ÜÇOK, C. / MUMCU, A. / BOZKURT, G.; Türk Hukuk Tarihi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

YILDIZ, Gültekin; Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.

YILDIZ, Gültekin; *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

YURTSEVEN, Yılmaz; “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IX/3-4, 2001.